

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yıl : 2018

Sayı : 40

ISSN : 1300-9206

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

ERZURUM - 2018

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ**

**ATATURK UNIVERSITY
DIRECTORATE OF FINE ARTS INSTITUTE**

YIL/YEAR: 2018

SAYI/ISSUE: 40

ISSN: 1300-9206

**GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
JOURNAL OF THE FINE ARTS INSTITUTE
GSED-40**

“Bilimsel Hakemli Bir Dergidir”

- Yılda İki Sayı Yayınlanır -

ERZURUM - 2018

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ATATURK UNIVERSITY JOURNAL OF THE FINE ARTS INSTITUTE

Sayı/Issue 40 - 2018

Yayımlayan / Published

Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü
Ataturk University Directorate Of Fine Arts Institute
ISSN: 1300-9206

Sahibi / Owner

Yönetim Kurulu Adına
Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Ahmet Selim DOĞAN

Yayın Yönetmeni / Editor

Dr. Öğr. Ü. Koray ÇELENK

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mustafa BULAT
Prof. Dr. Yasemin YAROL
Prof. Dr. Ayşe Pınar ARAS
Doç. Dr. Yunus BERKLİ
Doç. Dr. Ayşe Aslıhan EROĞLU
Dr. Öğr. Ü. Önder YAĞMUR
Dr. Öğr. Ü. Zafer LEHİMLER

Dizgi / Typesetting

Ufuk ÇETINKAYA

İngilizce Editörü / Foreign Language Editor

Dr. Öğr. Ü. Deniz ARAS

Teknik Redaksiyon / Technical Reducation

Dr. Öğr. Ü. Dr. Koray ÇELENK

Yazı İşleri / Editorial Secretary

Nejla YİĞİT

Yazışma Adresi / Correspondence

Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü 25240
ERZURUM Tel: 0 442 231 14 70
e-mail: gsem@atauni.edu.tr

Baskı/Press

Zafer Medya
Yenikapı Caddesi, Kadıoğlu Sokak
Yakutiye/ERZURUM
0442 234 22 85

Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Sistemi (ULAKBİM), Academia Social Science Index (ASOS) ve Acar Index tarafından indekslenmektedir.

Makalelerin Bilim ve Dil Sorumluluğu Yazarlara Aittir.

Dergi Hakem Kurulu

Prof. Dr. Abdülkadir YILMAZ	(Bayburt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Şinasi İŞLER	(Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Alev Kuru	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aydın UĞURLU	(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Prof. Dr. Aytekin ALBUZ	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal SEZER	(Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Cengiz ŞENGÜL	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. F. Gonca İLBEYİ DEMİR	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Hagigat MUHARREMOVA	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Mehmet KAVUKCU	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Cihat CAN	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Mehmet Reşat BAŞAR	(İstanbul Aydın Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa BULAT	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Mümtaz DEMİRKALP	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Mümtaz SAĞLAM	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Namık Kemal SARIKAVAK	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Naci İSPİR	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Oğuz ADANIR	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Ömer Faruk TAŞKALE	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Özer KANBUROĞLU	(Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Pınar ARAS	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Sadık ÖZÇELİK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Salih AKKAŞ	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Seval YAVUZ	(Mustafa Kemal Üniversitesi)
Prof. Şeyda ÇILDEN	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahide İMER	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet Selim DOĞAN	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Ardan ERGÜVEN	(Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Attila DÖL	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Ayça ALPER AKÇAY	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış DEMİRCİ	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış KARAELEMA	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Ceren BULUT YUMRUKAYA	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Erhan ÖZDEN	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Evren KAVUKCU	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Fikret HAŞİMOV	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Günseli PİŞKİN	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan Tahsin SÜMBÜLLÜ	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuz DİLMAÇ	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ülkü Sevim ŞEN	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Yakup GÖKDAŞ	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Yunus BERKLİ	(Atatürk Üniversitesi)

Dr. Öğr. Ü. Ahmet FEYZİ	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Ali Korkut ULUDAĞ	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Aydın ZOR	(Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Bünyamin AYDEMİR	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Mehmet Can PELİKOĞLU	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Mine ARTU MUTLUGÜN	(Yalova Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Nurcan KUTLU YAPICI	(Pamukkale Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Safiye SARİ	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Emrah LEHİMLER	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Gökalp PARASIZ	(Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Koray ÇELENK	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Önder YAĞMUR	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Şeyda ERASLAN TAŞPINAR	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Tamer TEMEL	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Yavuz ŞEN	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Zafer LEHİMLER	(Atatürk Üniversitesi)

GSED-40. Sayı Hakemleri

Prof. Dr. Pınar ARAS	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet Selim DOĞAN	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Ayça ALPER AKÇAY	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış DEMİRCİ	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış KARAELEMA	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Erhan ÖZDEN	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Evren KAVUKCU	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Günseli PİŞKİN	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan Tahsin SÜMBÜLLÜ	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuz DİLMAÇ	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Ahmet FEYZİ	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Mehmet Can PELİKOĞLU	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Mine ARTU MUTLUGÜN	(Yalova Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Nurcan KUTLU YAPICI	(Pamukkale Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Safiye SARİ	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Koray ÇELENK	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Şeyda ERASLAN TAŞPINAR	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Yavuz ŞEN	(Atatürk Üniversitesi)

Atatürk Üniversitesi

Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi Yayın İlkeleri

Journal of the Fine Arts Institute the Principal of the Publication

1995 den beri ISSN 1300-9206 Süreli yayınlar numarası ile yılda iki kez yayınlanmakta olan Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, ulusal hakemli ve bilimsel içerikli resmi yayın organıdır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce olup, sosyal bilimlerin farklı alanlarında yapılmış bilimsel nitelikli araştırma yazıları yayınlanır.

Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi'ne gönderilen yazıların inceleme ve değerlendirmeye alınabilmesi için aşağıdaki şartların yerine getirilmesi gerekmektedir.

1. Gönderilen yazılar daha önce herhangi bir şekilde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere herhangi bir yayın organına gönderilmemiş orijinal makale olmalıdır.

2. Editörler Kurulu Yazım Kurallarına uymayan yazıları yayınlamak, düzeltmek üzere yazarına geri göndermek ve biçimce düzenlemek yetkisine sahiptir.

3. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar teknik değerlendirme aşamasına geçtikten sonra Yayın Kurulu'nun uygun gördüğü en az iki hakem tarafından değerlendirilir ve yayınlanması uygun görülürse dergide basılır.

4. Yayın için gönderilmiş çalışmaların gecikme veya diğer bir nedenle dergiden çekmek isteyenlerin bir yazı ile başvurmaları gerekmektedir.

5. Dergiye gönderilen yazılara telif hakkı ödenmez.

6. Yazıların, Türk Dili Kurumu "Yeni Yazım Kılavuzu" ile Türkçe yazım kurallarına uygun olması gerekmektedir.

Makale Yazım Düzeni

Dergimize gönderilecek yazıların aşağıdaki şekil özelliklerini taşıması yayın birliği açısından zorunludur.

1. Yazar(lar)ın adı ve soyadı, unvanı, çalıştığı kurum ve e-posta adresi belirtilmelidir.

2. Makalelere 10-12 kelimeyi geçmeyen ana başlık, 200 kelimeyi geçmeyen Özet, 3-10 kelime arasında anahtar kelimeler yazılmalıdır. Türkçe başlığın tümü büyük harflerle, İngilizce başlığın ise sadece ilk harfleri büyük yazılmalıdır.

3. Makale başlığı ve yazar ismi, özet, anahtar kelimeler, makalenin İngilizce başlığı, abstract, keywords, makale metni, kaynakça, ekler sırası ile yazılmalıdır.

4. Yazı Microsoft Word yazılım programı ile Times New Roman 11 punto ile 1.15 satır aralıklı, metin ebadı 16 x 24 cm. ölçülerinde 20 sayfayı geçmeyecek şekilde tek sütun halinde hazırlanarak teslim edilmelidir. Dipnotlar 10 punto ile tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5. Şekil ve Tablolar her biri ayrı bir sayfada ve sayfa sırası takip edilmek suretiyle verilmelidir. Şekil adı, şeklin altında, tablo başlığı tablonun üzerinde yer almalıdır. Şekil ve tablo numaraları 1, 2, 3, ... gibi verilmelidir.

6. Yararlanılan kaynaklar, eğer varsa notlardan sonra ayrı bir sayfada “Kaynakça” başlığı altında verilmelidir. Kaynakça göstermek zorunludur. Makale yazım kurallarının ayrıntıları için bakınız.

<http://www.atauni.edu.tr/#!/sayfa=makale-yazim-kurallari>

İÇİNDEKİLER

Yüksel GÖĞEBAKAN

ALTERNATİF ÖĞRENME MEKANLARI OLARAK MÜZELERİN EĞİTİM-
ÖĞRETİMDE KULLANILMASININ ÖNEMİ

The Importance of Using Museums in Education and Training as Alternative
Learning Spaces

(9-41)

Emrah LEHİMLER-Cumhur CENGİZ

ARMONİ DERSİNE İLİŞKİN TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

A Development Study of Attitude Scale Related to Harmony Course

(42-55)

Lokman ZOR

KARABAĞ SAVAŞI'NIN AZERBAIJAN SİNEMASINDAKİ SUNUMU:
NABAT FİLMİ ÖRNEĞİ

The Presentation of Karabakh War in Azerbaijan Cinema: "Nabat"

(56-70)

Gökalp PARASIZ-Aytekin ALBUZ

KEMAN EĞİTİMİNDE ÇAĞDAŞ TÜRK MÜZİĞİ ESERLERİNİN
SESLENDİRİLMESİNDE HAZIRLAYICI ALIŞTIRMALARIN ETKİLİLİK
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

The Analysis on the Effectiveness of Preparatory Exercises in the Vocalization
of the Contemporary Turkish Music Works in Violin Education

(71-88)

Ufuk UGUR-Sezen ALTAY

METİNLERARASILIK BAĞLAMINDA FANTASTİK TÜRK VE
AMERİKAN SİNEMASI: DRAKULA

The Fantastic Turkish and American Cinema within The Context of
Intertextuality: Drakula

(89-116)

Burçak BALAMBER

ONBEŞİNCİ YÜZYILDA İYİ ÖLME SANATI: ARS MORIENDI

The Art of Dying Well in the 15th Century: Ars Moriendi

(117-133)

Hüseyin Kurtuluş ÖZGEN

PİNA BELGESELİNDEKİ BAROK ETKİ

The Baroque Influences in *Pina* Documentary

(134-149)

Yakup GÖKDAŞ

SURİYE VE IRAK'TA YAĞMALANAN ESERLERİN TARİHİ,
SOSYOLOJİK BOYUTU

The Sociological Dimension and the History of the Looted Artifacts in Syria
and Iraq

(150-164)

Aysun CANÇAT

YENİ MEDYA SANATI ÜZERİNE

On the New Media Art

(165-178)

Mahmut KIVANÇ-Yavuz ŞEN

ERZURUM YÖRESİNE AİT OYUN HAVALARININ GÜNÜMÜZ İCRASI
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

An Analysis on the Traditional Dance Music of Erzurum Region within the
Current Performances

(179-209)

SURİYE VE IRAK'TA YAĞMALANAN ESERLERİN TARİHİ, SOSYOLOJİK BOYUTU

Yakup GÖKDAŞ¹

Öz

Eser kavramı başlı başına bir değer ifade etmektedir. Tarihi eser ise döneme mal olmuş ve toplumları ilgilendirdiği için daha geniş kitleler tarafından korunması gereken unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Üretim biçimi olmasının yanında topluma ait değerleri içinde barındırması nedeniyle önemlidir. Devletler arasında meydana gelen anlaşmazlıklar neticesinde çıkan savaşlar, insan onurunu, can güvenliğini tehdit ettiği gibi, tarihi eserleri de tehdit etmektedir. Topulukların millet olmasının teminatı olan tarihi eserler, geleceğinin de teminatıdır.

Günümüzde Türkiye'nin doğusunda yer alan devletlerin gerek iç savaşlar gerek dış müdahaleler neticesinde bozulan istikrarı, tarihi eserler için risk teşkil etmektedir. Güvensizlik ortamı neticesinde normal zamanlarda olmadığı kadar tarihi eser yer değiştirmektedir. Yağmalanan müzeler, kütüphaneler, koleksiyonlar, milletlerin tarihlerinde yeri doldurulamayacak derin boşluklar açmaktadır. Irak ve Suriye gibi ülkelerden yağmalanan sadece eserler değil, taşıdıkları değerler nedeniyle bu milletlerin geleceğidir.

Anahtar kelimeler: Tarih, Tarihi eser, Suriye, Irak, Yağmalama

The Sociological Dimension and the History of the Looted Artifacts in Syria and Iraq

Abstract

The term "artifact" is a value in itself. The term "historical artifact" concerns the societies and the periods and it becomes an element that need to be protected by wider masses. It is important not only because it is a form of production but also it contains social values in itself. The wars resulting from the disagreements between the states threaten human dignity and life safety as well as historical

---

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, ygokdas@hotmail.com

works. Historical monuments which are the assurance of communities being nations are also a guarantee of the future. The historical artifacts are not only the guarantee for being a nation but also an assurance for the future. Nowadays, the destabilization in the eastern part of Turkey as a result of the civil wars and the foreign intervention entails a risk for the historical artifacts. Compared to the past, as a result of insecurity, historical artifacts' places are changing more than in normal times. Looted museums, libraries, collections cause deep gaps that cannot be filled in the history of nations. Iraq and Syria, not only the artifacts looted from countries such as Syria, but the values they carry are the future of these nations. It is not only the artifacts that are looted from the nations such as Iraq and Syria but also their future due to the values that the artifacts carry.

Keywords: History, Historical artifacts, Syria, Iraq, Looting

1. Giriş

Eserlerin, değerli ürünlerin ve dolayısıyla tarihi eserlerin el değiştirme nedenleri, toplumların tarihi, kültürü, ekonomileri kadar geniş ve kapsamlı bir çalışmayla ele alınabilir. Tarih öncesi çağlardan başlayarak ürünlerin el değiştirme nedenleri psikolojik, sosyolojik temellere bağlanabildiği gibi, bu unsurları etkileyen coğrafya ve toplumlararası ilişkilere de bağlıdır. Bu anlamda geniş bir araştırmanın konusunu oluşturur. Tarih öncesinde bir insanın, bir topluluğun (kabilenin) günlük yaşamını kolaylaştırmak, ayrıcalık sahibi olmak, kendi geçmişine ait bir ürüne sahip olmak, tatmin olmak, diğer kabilelere üstünlük sağlamak gibi psikolojik ve sosyolojik nedenlerinin günümüz toplumlarında geçerli olması bizleri şaşırtmamalıdır. O nedenle günümüzde tarihi eser kaçakçılığının nedenleri arasında bireysel arzular, toplumsal anlayış ve uluslararası boyutun olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Kapitalist ekonomik modellerinin oluşturduğu ve sosyal, kültürel, siyasi alanlara yansıyan gerekçeler yanında, günümüzde emperyalist gayelerin etkili olduğu söylenebilir.

Tarihin her döneminde değerli eşya ve mal üretimleri gücün sembolü olmuştur. Güce sahip olma duygusunun yanında, yağmacılık anlayışının bir gelir kaynağı olması, ürünlerin el değiştirmesindeki formülü oluşturur. Antik Çağ'da "Ganimet hakkı" olarak alınan silah, değerli eşya ve sanat ürünlerinin, güç ve zenginlik göstergesi olarak sergilendikleri ve saray ya da tapınaklarda saklandıkları bilinmektedir (Tülay, 2007: 10). Orta Çağ'da ise ganimet uygulamasının, galip ve mağlup devletler arasında değerli mal ve eserlerin el değiştirmesinde etkili bir yöntem olduğu bilinmektedir.

Bireyler ya da Kabileler arasında, eserlerin izinsiz ve karşılıksız olarak el değiştirilmesi hırsızlık olarak addedilmiş ve toplumların uzlaşa ve uygulamalarında cezai yaptırımlarla karşılık bulmuştur. Ancak Orta Çağ'da toplumlar ya da ülkeler arasındaki savaşlarda galip gelen devletin masraflarını karşılamak üzere karşı taraftan talep ederek aldığı değerli eşya ve eserler, ganimet olarak isimlendirilerek yasal bir zemine oturtulmuştur. Sanat eserlerinin inanç, kültürel yaşam, günlük yaşamı kolaylaştıracak nitelikleri sayesinde bu ürünlerin değerli mal olarak nitelendirilmesinin önü açılmıştır. Değerli bir mal olarak taleplerin buradan kaynaklanmış olması muhtemeldir.

Modern dönemde sanat eserlerinin milletlere ait kültürel, kimliksel ve tarihi bağlarının öne çıkması neticesinde esere yaklaşım değişmiştir. Ülkeler arasında savaş tazminatı hukuksal dayanağı çerçevesinde talep edilen ürünlerin nitelikleri de değişmiştir. Dolayısıyla ganimet kavramının anlamı değişmiş ve değerli mal sınıflandırmasına dâhil edilen ürünlerde değişimler olmuştur. Bu nedenle savaş tazminatı çerçevesinde talep edilen ürünler arasında, bir milletin tarihi, kültürel, inanç ve kimliksel eserlerinin talep edilmesinin hukuksal temelleri ortadan kalkmıştır. Böylece ganimet kavramının anlamı ve kapsamı değişime uğramıştır. Bu anlamda günümüzde Suriye ve Irak'ın yağmalanan müzelerinin ve yurt dışına götürülen eserlerinin hiçbir hukuki ya da siyasi dayanağının olmadığını söylemek mümkündür. Uluslararası hukuk ve anlaşmalarda böyle bir karşılığının olmamasına rağmen yasal olmayan yollardan yapılan eylem, sonuçları ve etki alanı itibarıyla uluslararası boyutlardadır.

Araştırmanın sınırlılıkları içerisinde Orta Çağ'ın ganimet anlayışı ve uygulamaları, aynı tarihi, siyasi, kültürel, inanç geçmişine sahip topluluklar arasında eserlerin yer değiştirmesi, doğrudan Avrupa'nın ve Amerika'nın İslam coğrafyasında son dönemde Suriye ve Irak'ta gerçekleştirdiği veya sebep olduğu eserlerin yağmalanmasının nedenleri ve sonuçları ele alınacaktır. Ayrıca yağmalanan ülkelerde oluşan ve oluşacak tarihi, sosyolojik, kültürel, sanatsal ve ekonomik boşlukların önemine değinilecektir.

2. Avrupa ve Amerika'da Sanat Eserlerine Olan İlginin Kaynakları

Yukarıda belirtilen etkenler dışında bireysel ve toplumsal kaynaklı el değiştirmelerin nedenleri üzerinde durmak gerekir. En önemli hususlardan birisi inanç sistemlerinden doğan kültürel / toplumsal yaklaşımlardır. Bireyin toplum içerisinde statü sahibi olmasını sağlayan eser edinme isteği yanında toplumsal gücün göstergesi olarak sahiplenme duygusu, en fazla çok tanrılı dinlerde ve pagan kültürlerde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle tarihi eser kaçakçılığının pagan kültürlerle doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. İlk çağlarda Grek ve Roma dönem-

lerinin çok tanrılı anlayışları, tanrı ve tanrıça heykellerine olan ilginin kaynağını oluşturmaktadır. “MÖ 3.yy’da İskenderiye’de (Alexsandria, Mısır) I. Ptolemaios (MÖ 323-285), yaptırdığı sarayın bir bölümünü bir bilim ve eğitim merkezi olarak düzenlemişti” (Atagök, 1997: 1321). “Arseneum Museum” adı verilen binanın içerisini sanat eserleri ile donatmıştır (Meydan Larousse, C.10: 370).

Dönemin varlıklı ve aristokrat kesimleri pagan inanç ve kültürünün yaşayanı oldukları kadar yaşatanı rolünü de üstlenmişlerdir. Çünkü toplumsal yaşam bu dönemlerde mitolojik temelli çok tanrılı inanç sistemi üzerine kuruludur (Campbell, 1995: 128-135). Sonuçta “Eski Yunanlılar Avrupa’nın en büyük mit yaratıcılarıdır” (Cotterell, 2011: 12). Evrende her olayın bir tanrı tarafından yönetildiği, her gücün bir tanrı veya tanrıçasının olduğu inanışlarda sayısız tanrı ve tanrıça heykelleri, mozaikler, resimler, simgeler, törenlerde kullanılan aletlerin üretilmiş olduğu bilinmektedir. Bu eserlere sahip olmanın kişiye kazandırdığı sosyal statüdeki artış, eser toplanmasının ana nedenini oluşturmuştur.

Roma İmparatorlarından Marcus Claudius Marcellus’un, savaşlarda elde edilen ganimetleri, bir güç ve zenginlik göstergesi olarak Roma’da sergilemesi sonucu koleksiyonerlik oluşmuştur. Ardından sanat yapıtları ve değerli nesnelere “Portreler Galerisinde” sergilenmesi yaygınlık kazanmıştır (Eczacıbaşı, C.2: 1321). Helenistik dönemde varlıklı kimseler sanat yapıtlarını toplamaya, orijinalini bulamadıkları eserlerin kopyalarını yaptırmaya, özgün yapıtlara yüksek ücretler ödemeye hazırdırlar. Gombrich bu dönem için; “Yazarlar, sanatla ilgilenmeye, sanatçılar üzerine anlatılan gariplikleri bir araya getirip onların yaşamını yazmaya ve gezginlerin gereksinimleri için kılavuzlar hazırlamaya koyuldular” demektedir (Gombrich, 1992: 76).

Eserlerin statü nesnesi ve ticari yönü dikkate alındığında dönemin kitleleri için nasıl bir öneme sahip olduğu daha anlaşılabilir. 18. Yüzyılda sanayileşmeyle birlikte artan eser toplama ve koleksiyonerlik girişimleri neticesinde rol değişimlerine olan ilgi artmıştır. Soylu sınıflardan koleksiyonerlerin özel davetlerinde gösteriş nesnesi olarak beğeniye sunulan tarihi eserler bir moda haline gelmiştir (Yılmaz, 2015: 20). Gelişen burjuvazinin aynı yöntemi kullanarak sınıf atlama özlemi daha çok eser toplama algısıyla sonuçlanmıştır. Burjuvazinin bu istekleri kendi hükümetlerini zorlamalarına neden olurken, diğer ülkelere baskı neticesinde kazı alanları elde etme veya doğrudan eserlerin götürülmesi işlemleri uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Sanat eserinin statü nesnesi olması durumu günümüzde koleksiyonlar, müzeler vasıtasıyla sürdürülmektedir. Eşi benzeri olmayan eserlere sahip olma, kişiler, şirketler, uluslar için bir statü sebebi olması kadar siyasi bir erk/güç oluştur-

ması ve ekonomik getirisi nedeniyle günümüzde benzer anlayışla devam ettirilmektedir. Ayrıca dini gerekçelerinin göz ardı edilmemesi gerekir. Pagan inançlar yanında Kilise'nin karşı girişimleri neticesinde değerli eserler ve dini simgeler, resimler toplanmaya başlanmıştır. Bu eserler ve oluşturulan koleksiyonlar daha sonra Avrupa müzelerinin çekirdeklerini oluşturmuştur (Tulay, 2007: 11).

Sanayi Devrimi sonrası, Doğu'ya hayranlığın neticesinde sanat eserlerini sahiplenme yönünde yeni algılar oluşmuştur. Ancak bu defa Batı'nın Batı'yı yağmalaması değil, Batı'nın Doğu'yu yağmalaması söz konusudur. Nur Akın'ın ifadesiyle; “Kazıların finansmanını destekleyenler arasında büyük sermaye sahipleri görülmektedir. Bunlar kendi hükümetlerini, hükümetler de Osmanlı İmparatorluğu'nu etkilemektedirler. 1870'lerden itibaren kazıların 'devletçe' finanse edilmeye başlaması, işin uluslararası bir yarışa dönmesine neden olmuştur. Bu yarış, sömürgeci anlayışın bir türü niteliğindedir. Nitekim kazıların ve özellikle de eski eser nakliyatının büyük bir bölümüne, kazı yapan devletlerin savaş gemileri eşlik etmektedir (Akın; Akt. Yılmaz, 2015: 21). Batı için Doğu, o dönemde ihtiyaç duyulan insan gücü, ham madde, yeraltı zenginlikleri ve keşfedilmeyi bekleyen topraklar diyarıdır. Nağış'ın ifadesiyle; “... bu kaynak sadece arkeolojik alanları değil, doğal alanları, yer altı ve yer üstü kaynaklarını ve daha birçok şeyi kapsıyordu. 16.yüzyıl ile doğuya seyahat eden gezginler köy köy, şehir şehir her türlü bilgiyi toplamış ve yayınlamışlardı. Bu gelecek yüzyıllar için oldukça önemli bir bilgi kaynağı olarak kullanıldı... Sonraki çağlarda bu bilgiler iki şekilde kullanıldı: ilki Sanayi Devrimi sonrası iyice güçlenip kurumsallıklarını tamamlayan krallıklar adına müzelere eser toplama çabasında olan kişiler, diğeri ise bugün bile kolay kolay yapılamayacak ölçümler ve bilgiler ile oluşturulmuş yayınlar yapan bilim insanları tarafından” (Aktüel Arkeoloji, 2015: 2).

Modern dönemin Rönesans'a, Rönesans'ın Roma'ya ve Helen'e dayandığı düşünülürse, geçmiş dönemlerde eserlere verilen değer ya da eserleri sahiplenme duygusunun günümüz batı dünyasına ulaşmasının temelleri anlaşılabilir. Kapitalizmin kâr motivasyonu (Mahçupyan, 2015: 196), emperyalizmin elde etme hırslı birleşince Irak ve Suriye müzelerindeki eserler ve kütüphanelerindeki yazma eserlerin akıbetini tahmin etmek zor değildir. 20.yüzyılda artan koleksiyonerlik, müze sayılarının artması ve büyük sermayelerin ortaya çıkmasına bağlı olarak alım gücü ile eser talepleri arasında doğru bir orantı bulunmaktadır.

Devletlerin yasal sınırlarının haritalarla belirlendiği, uydu görüntüleriyle takip edildiği, eserlerin ulusal ve uluslararası anlaşmalarla güvenceye alındığı günümüzde, resmi zemini dışında el değiştirmesi kaçakçılık olarak adlandırılmaktadır. Yukarıda belirtilen her üç dönemde de eserlerin el değiştirmesi farklı

şekillerde ifade edilirse de sonuçta güce ve çoğu zamanda hileye dayandığını söylemek mümkündür.

3. Irak ve Suriye'de Tarihi Eserlerin Yağmalanması

Yakın tarihte Irak devletinin ve o zamanki siyasi yönetiminin Kuveyt'i işgal girişimleri, kendi ülkelerinin işgale uğramasının yolunu açmış oldu. 1991 yılında ABD'nin Irak'a müdahale etmesi ve işgal girişiminin ardından dokuz yerel arkeoloji müzesi yağmalandı. İlginç olan; işgal girişiminde bulunan devletlerin, çalınan tarihi eserlerin tespit komisyonunu da kendilerinin kurmuş olmalarıdır. "Kayıp eserlerle ilgili olarak Iraklı müzeciler ile Amerikan, İngiliz ve Japon bilim insanlarının çabalarıyla üç ayrı katalog hazırlandı. Çalındığı tespit edilen yaklaşık dört bin eserden, ancak yirmi kadarı bulunup, Irak'a iade edildi" (Pulhan, 2005: 146).

Irak'ın geçmiş medeniyetlere ev sahipliği yapan coğrafyası Sümer, Assur, Hatra, Part, Sasani ve en sonunda İslam medeniyetinin izlerini taşır. Assur kentlerinden Nimrud'ta kral II. Aşşur-nasir-apli'nin kuzeybatı sarayına ait taş duvar kabartmaları yağmalanırken III. Tukultiapil-Eşarra'nın merkez sarayına ait kabartmaları aynı akıbete uğrar. Mezopotamya'da Assur başkentlerinin en ünlüsü Nini-ve'deki saray duvar kabartmalarının satılmak üzere bir kısmı New York'a götürülürken bir parçası ise Londra'da ele geçirilmiştir (Pulhan, 2005: 147). Benzer şekilde arkeolojik sit alanları olan Sümer kentleri de aynı akıbete uğramıştır.

2003 yılında Irak'ta savaşın şiddetlenmesi, yeni yağmaların ve tarihi eser kaçakçılığının önünü açar. Bağdat ve Musul müzeleri 9-13 Nisan tarihleri arasında beş gün boyunca yağmalanır. Uluslararası Hague Konvansiyonu²; savaşlar ve silahlı çatışmalar sırasında kültürel varlıkların korunmasını öngörüyordu. Ancak Irak'ta yaşananlar ve işgaller sırasında hiçbir uluslararası güvencenin olmadığı ya da diğer anlamıyla emperyalist süreçte olamayacağını gözlemlemek olanağı bulunmuştur. "Bağdat'ın 8 Nisan 2003'te işgal kuvvetlerinin kontrolüne geçmesiyle, önce Bağdat Müzesi diye bilinen Irak Ulusal Müzesi'nde, takip eden günlerde diğer kentlerdeki müzelerde, kütüphanelerde, arşivlerde büyük çapta talanlar ve yangınlar oldu. Arkeolojik sit alanlarında, uluslararası eski eser piyasasına eser sağlamak için yapılan kaçak kazılar ve bunun yol açtığı bilgi ve kayıt tahribatı ise halen, işgalin başlamasının üstünden iki yıl geçmesine rağmen sürmekte. Irak'tan Avrupa ve Amerika'ya götürülen eski eserlerin ticaretinin yasaklanması, nereden

² Dünya kültürel mirasının savaşlarda dahi korunması "Silahlı Çatışmalarda Kültürel Mirasın Korunması" adıyla 1954'te Hollanda'nın Lahey kentinde imzalanan bir konvansiyonla hukuki olarak teminat altına alınmıştır. Bu anlaşmaya ABD ve İngiltere imza koymamışlardır" (Özer, 2015: 10).

bulunduğu belli olmayan arkeolojik eserleri konu alan makalelerin bilimsel yayınına ya da konferanslarda sunumuna izin verilmemesi gibi bazı yaptırımlar uygulanmaya başladı. Ancak arkeolojik tahribatın dehşetinin medya ve kamuoyunda yarattığı ilginin artık sürmediği de bir gerçek” (Pulhan, 2005: 149).

Irak’ın 2003 Mart ayında başlayan işgalinden önce tedbir amaçlı tarihi eserlerin Irak Merkez Bankası depolarına koruma amacıyla konulması da eserlerin yağmalanmaları ve zarar görmelerinin önüne geçememiştir. İşgalin başlaması ve Saddam Hüseyin’in devrilmesinin ardından Merkez Bankası yağma edilir ve yangın çıkarılır. Yağmalanamayan ve depolarda bulunan ahşap, bronz, fildişi, tablet, bez, kâğıt binlerce eser duman ve lağım suları nedeniyle zarar görmüştür.

Irak Ulusal Müzesi’nin 1966 yılında yeni binasına taşınması ve yapılan eklerle birlikte on binin üzerinde eserin sergilenmesi mümkün olmuştur. Ancak sergilenen bu eserler, müzede bulunan ve depolarda bulunanların çok azını oluşturmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında yağmanın boyutlarının tespit edilenden çok daha fazla olabileceğini söylemek mümkündür. Yalnızca 2005 yılına kadar yakalanan ve ele geçen eser sayısı altı bin civarındadır. Ancak müzelerde, kütüphanelerde bulunan kitaplar, yazmalar ve diğer envantere kayıtlı eserler dâhil edildiğinde sayının iki yüz bine vardığı iddiaları mevcuttur (Özer, 2015: 6).

Basında birbiri ardına çıkan bu ve benzeri haberlerin iddia safhasında kalmasının nedeni savaş alanlarına dönüştürülen kentlerin ve arkeolojik sit alanlarındaki yağmaların kontrol edilmelerinin mümkün olmaması ve resmi araştırmaların yapılamamasındandır. Bu görüşü destekler nitelikte “The Art Newspaper”da çıkan bir makalede Amerikalı bir yazar şunları söylemektedir: Amerika hiç çekinmeden Ur Zigguratlarını 1991’de vurdu. Hiçbir şey denetlenemiyor. Amerika ve İngiltere UNESCO’nun denetimlerini engelliyor” (Özer, 2015: 9).

Tarihte Abbasilerin ilk İslam şehir anlayışına göre kurdukları Bağdat şehri bugün de Irak Devleti’nin başkentliğini yapmaktadır. Tarihe tanıklığı nedeniyle geçmiş kültürlerden/medeniyetlerden gelen birikimlerin sanata yansıdığı eserlere ev sahipliği yapması nedeniyle Osmanlı kışlası olan ve Al Kışla adıyla bilinen yapı içerisinde Bağdat’taki ilk arkeoloji müzesinin (Bağdat Arkeoloji Müzesi) kuruluşu gerçekleşir. 1923 yılında kurulan müze zaman içerisinde arkeolojik alanların kazılması neticesinde eser sayılarındaki artışı karşılamak amacıyla Al Şuhada Köprüsü’nün yakınında yeni binasına taşınarak Irak Müzesi adını aldı. İlginçtir ki; bu müzenin kuruculuğunu ve ölüm tarihi olan 1926 yılına kadar müdürelüğünü yapan İngiliz Doğu bilimci, arkeolog, diplomat Gertrude Bell’dir (Pulhan, 2005: 149). Bell’in batılı devletler lehine sağladığı siyasi başarılar, göz ardı edilemeyecek kadardır. Ancak mesleğinin son dönemlerinde Irak Müzesini

kurmak gibi bir göreve talip olmasını, yalnızca mesleki bir ilgi olarak görmek eksik olur. Tarihi eser stratejilerinin en az siyaset bilimi kadar önemli olduğunun farkına varılmasının önemini görmek gerekir.³

Yaklaşık bir kanı oluşturması bakımından Irak'ta bulunan bazı kütüphanelerde yer alan eserlerin sayılarını alıntı yapmakta yarar olabilir. Böylece sadece Irak'ta kaybedilen, yağmalanan eserlerin önemini kavramak mümkün olabilir.

Hamza Ahıskalı'nın belirttiğine göre; "Bağdat'ta bulunan 41 kütüphanede 1279'u Osmanlı Türkçesi olmak üzere toplam 53 bin 22 el yazması korunuyordu. Bağdat'taki kütüphaneler arasında el yazmaları açısından en zengini 'Saddam el Yazmaları Kütüphanesi'ydi. Bu kütüphanede, 786'sı Osmanlı Türkçesi olmak üzere toplam 40 bin 214 el yazması yer alıyordu. Ayrıca Bağdat'taki Evkaf Kütüphanesi'nde, 5 bin 147, Najî Mahfuz Koleksiyonu'nda 662, Kadiriya Kütüphanesi'nde ise 1544 el yazması korunuyordu. Öte yandan Basra'daki 3 ayrı kütüphanede 10'u Türkçe olmak üzere 2 bin 114 eser yer alırken, Dohuk'daki bir kütüphanede 16, el Divaniye'de 2 ayrı kütüphanede 236, El Hilla'da 4 ayrı kütüphanede 86, Erbil'deki 2 kütüphanede 10'u Türkçe 50, Nasiriye'deki 3 kütüphanede 304, Samarra'daki 2 kütüphanede ise 41 el yazması bulunuyordu. Kerbela'daki 19 kütüphanede ise çoğunluğu fıkıh, kelam, Kuran, mantık, felsefe, edebiyat, dil ve gezi konularında yazılmış Farsça ve Arapça 2 bin 337 el yazması yer alıyordu. Kerkük'teki 5 kütüphanede 23'ü Türkçe toplam 117 yazma eser

³ "Gertrude Bell, 1902'den itibaren defalarca Türkiye'ye de geldi ve Anadolu'daki arkeolojik kazılara katıldı ama asıl önemli işlerini Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapacaktı. Birçok arkeolog gibi Majesteleri'nin Haberalma Örgütü'ne girdi, bu iş zamanla asıl mesleği oldu ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kahire'deki "Arap Bürosu"nda önemli bir idari makama getirildi. Savaşın ilk aylarında, görevi Araplar'ın bize karşı başlattıkları isyanı genişletmek ve idare etmek olan Kahire'deki "Arap Bürosu"nda vazifelendirilmişti. Burada, Arap isyanının bizde daha ziyade hakkındaki tecavüz söylentileri ile tanınan baş aktörü "Arabistanlı Lawrence" in patronu gibiydi. ... 1918'de Kahire'den Irak'a gönderildi, Bağdat ve Basra tarafarında "siyasi memur" olarak bulundu. 1920'de, artık tamamen İngiliz kontrolü altına girmiş olan Irak'taki İngiliz Yüksek Komisyonu'nun Ortadoğu Sekreteri idi ve Winston Churchill'in desteğini de sağlamıştı. 1921'de Kahire'de bir "Ortadoğu Konferansı" topladı ve Irak'ın sınırlarını işte bu toplantıda kendi başına çizdi.

Sırada, yeni kurulan bu memleketin başına kimin geçeceği meselesi vardı ve Irak'ın ilk kralını da Gertrude Bell tayin etti: Arap isyanını başlatan Şerif Hüseyin'in oğlu olan, daha önce Suriye tahtına çıkartılan ama Fransızlar'ın kapıdışı ettikleri Faysal'ı...

Irak artık İngiltere himayesinde bir devlet olmuştu ve ismi Arap dünyasında efsane hâlini alan Gertrude Bell, siyasi kariyerini tamamladığını hissediyordu. Araplar arasında "Çölün kızı" ya-hut "Irak'ın taşsız kraliçesi" diye biliniyordu ama niyeti asıl mesleği olan arkeolojiye dönmekti. Hayatının geri kalan kısmını asıl mesleğine verdi, Irak'ın ilk Eski Eserler Genel Müdürü oldu ve üç yıl gece-gündüz demeden çalışıp Bağdat'ta Mezopotamya medeniyetinin en önemli eski eser merkezlerinden biri olan bir müze kurdu. 2003'teki Amerikan işgali sırasında yağmalanan müze, Gertrude Bell'in eseri idi..." (Bardakçı, 2016: 23-27).

korunurken, Musul'daki 9 ayrı kütüphanede ise 135'i Türkçe olmak üzere toplam 6 bin 810 yazma eser bulunuyordu. Necef'deki 17 kütüphanede 20'si Türkçe toplam 12 bin 159 el yazması korunurken, Süleymaniye'deki 2 kütüphanede 17'si Türkçe toplam 4 bin 430 el yazması, el Samava'da 11, Saddam'ın doğduğu kent olan Tikrit'te 28, el Zubayir'de ise 25 el yazması yer alıyordu. (Ahıskalı, 2011: 7-9).

Suriye'de durum farklı değildir. Uzun süre Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaleti olarak kalan Suriye, Osmanlı ve Selçuklu eserlerinin yanında, önceki kültürlerle birleşen açık hava müzesi olma özelliğini taşımaktadır. Şam'ı başkent olarak kabul eden Emevi Devleti ilk İslam Devleti olarak tarihe geçmiştir. Dolayısıyla hem İslam öncesi hem de İslam sonrası mimari, sanat ve kültür üretimlerinin zengin bir birleşimidir.

Şam Ümeyye Camii 8. Yüzyılın başlarından kalma abidevi yapılardan birisi iken yaşanan iç savaş ve dış müdahaleler neticesinde zarar gördü. Günümüze orijinal planıyla gelebilen en eski camii olma özelliğini taşımakta olan eser, üzerindeki kalem işleri, mozaikler ve süslemeleriyle de önemlidir (Can ve Gün, 2012: 97). M.Ö.I. asırda Romalılar döneminde Jüpiter adına yapılan tapınağın kısmen yıkılması sonucu Hıristiyanlar tarafından bir kilise inşa edilmiştir. Müslümanlar aynı gerekçeyle camii olarak inşa etmişler "...ancak üzerindeki üzüm yaprakları, kenger yaprakları, kıvrımlı dallar, ağaçlar, köşkler, ve ırmaklardan oluşan süsleme" (Can ve Gün, 2012: 97) ve resimlere zarar vermemişlerdir. Pers, Babil, Yunan ve Roma mimarisinin bir sentezi olarak günümüze ulaşan Palmira'daki Bel Tapınağı savaş nedeniyle saldırıların hedefi oldu. Zarar gören yapının kolonlarından ikisi yıkıldı (Darke, 2014: 13).

Orta Çağ Suriye'sinin en önemli eserlerinden biri olan Selçuk Minaresi'nin çöküşü bütün Müslümanları üzdüğü kadar, tarihi eserlerin insanlığın ortak kültürü olduğunu benimseyen her inançtan insanı üzmüştür. 1095 yılında Halep'te inşa edilen minareden geriye moloz yığınlarından başka bir şey kalmamıştır. Yazar Diana Darke'in ifadeleriyle; "Ulu Camii'nin, 1095 yılının zarafetini yansıtan 50 metre yüksekliğindeki Selçuk minaresi, Orta Çağ Suriye'sinin en önemli eserleri arasında gösteriliyor. Minare, 6'ncı yüzyılda Aziz Helena Katedrali'nin bulunduğu yerde, 'Vaftizci Yahya' nın babası Zekeriya Peygamber'in mezarının içine inşa edilmişti. Muhaliflerin yüksekliğinden dolayı etrafi kolaçan etmek ve keskin nişancıların konuşlanması için kullanılan minare, 2013 yılı Mart ayındaki bombardımanın sonucunda çöktü. Selçuk minaresinin çöküşü, Londra'da Big Ben Kulesi'nin yok olmasına eş değer bir kayıptı" (Darke, 2014: 13).

Türkiye Cumhuriyeti, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Suriye'nin tarihi varlıkları olan eserlerin yurt dışına götürülmesinin önüne geçmek ve kaybolmalarını önlemek için tüm müzeler, koleksiyonerler ve gümrük kapılarına acil koduyla kırmızı liste gönderdi. "Suriye'nin risk altındaki eserlerini gösteren liste Suriye kökenli kültür varlıklarının tanınmasını sağlayıcı bir rehber niteliği taşıyor... MÖ 10. Bin ile 18. Yüzyıllar arasında çok sayıda tarihi eserin yer aldığı listede yüksek sayıda seramik ve tunç tabletler, el yazması parşömenler, rulolar, kitaplar, ahşap, altın, gümüş heykeller, kemik göz idolleri, farklı dönemlere ait pişmiş toprak figür ve kaplar, damga ve silindirik mühürler, tessera (mozaik taşları) ve sikkeler ile mimari parçalar bulunuyor" (Erbil, 2016: 1-3).

Birleşmiş Milletlerin açıklamalarına göre Suriye'de en az üç yüz kültürel alan yok edildi. Begüm Zorlu'nun bildirdiğine göre; "Savaş dördüncü yılını doldururken ülkedeki çatışmalarda birçok dini yapı, antik eser, eski tarihi şehir ve müze ağır hasara uğradı, yok edildi ve parçalanıp karaborsada satıldı. Birleşmiş Milletler Suriye ve dünya tarihi için ölçülemez değeri olan en az 300 kültürel alanın yok edildiğini söylerken uydular ile ulaşılan görüntüler durumun vahim olduğunu vurguladı. BM Aralık ayında yayınladığı raporda kültürel miras alanlarından 24'ü tamamen yıkıldı, 104'ü büyük zarar gördü, 85'inde de orta derece hasar oluştuğunu açıkladı" (Zorlu, 2015: 5).

Uluslararası haberleşme ağlarının artması, tarihi eser yağmalarının gün yüzüne çıkmasında etkili olurken, medyanın yine küresel şirketler tarafından siyasete bağlı olarak yönetilmesi, caydırıcılık ilkesinden yoksun olarak işlemektedir. Diğer taraftan küresel şirketlerin hemen her ülkedeki yatırımları ve faaliyetleri, modern yağmacılığın gelişmesine neden olmuştur. Uluslararası şirketlerin buldukları ülkelerin kanunlarını öğrenmeleri, eserlerin mahiyetlerini araştırmaları, elde etme yollarını daha kolay bulmalarına neden olmuştur. Batılı devletlerin işgal girişimlerindeki yöntemleri tarihi eser yağmalamalarına zemin hazırlamaktadır. Bu anlamda günümüzde yağmacılığın uluslararası boyutundan söz etmek mümkündür.

Irak ve Suriye'deki eserlerin çalışmasını yapmak, kaybolan eserler için listeler hazırlamak bu araştırmanın konusunu teşkil etmemektedir. Savaşın devam etmesi ve günümüz itibari ile bu eserlerin tespitinin yapılamaması göz önüne alındığında, ulaşılan kaynakların çoğunluğunun internet haberleri, televizyon ve basından alınma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kaybolan ya da yıkıma uğrayan eserlerle ilgili sanat tarihi çalışmalarının yapılması sonraki dönemlere kalmak durumundadır. Ancak tarihi eserlerin tahrip edilmesi, yok edilmesi ve yağmaya uğramasına örnek oluşturması bakımından bir kısmına yer verilmek

durumunda kalınmıştır. Basında ve internet ortamında yer alan fotoğrafların çoğunluğu Irak ve Suriye’de savaş muhabirliği yapan veya uluslararası güvenilir kaynaklardan temin edilmesine rağmen, her ihtimal düşünülerek yer verilmemesine hassasiyet gösterilmiştir.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından Irak ve Suriye’de çalınan, kaybolan eserlerin listesi yayınlanmaktadır. Kaybolan, yıkılan eserlerin envanter çalışmalarını tam olarak yapmak şüphesiz uzman ekipler vasıtasıyla aylar alacak bir çalışmadır. Bu ise ancak savaşın sona ermesi ve ülkelerin yeniden kurumsal anlamda çalışmaya başlamasıyla alakalıdır.

Asıl önemli olan yıkıma ve yağmaya maruz kalan bu ülkelerin kültürel, sanatsal ve tarihi miraslarının yok olmasının, el değiştirmesinin ülke halkları için oluşturacağı boşluğun bir daha doldurulamayacak olmasıdır. Hangi boyutta olursa olsun, kaybolan, çalınan, yıkılan ve hasar gören eserlerin Irak ve Suriye’de oluşturduğu/oluşturacağı kültürel, sanatsal, siyasi ve ekonomik yıkımların ortaya konulması, gerekli önlemlerin alınması kadar bu ülke halklarının ve diğer halkların bilinçlenmesi, hassasiyetlerinin artması konusunda bilinç oluşturabilecektir. Bilimsel, kültürel, tarihi, sosyal boyutları kadar inançsal temellerin yıkılması anlamına gelen tarihi eserlerin yok edilmesi, milletlerin yeniden ayağa kalkmalarının önündeki en büyük engellerdir, yıkımlardır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

İslam Peygamberi Hz. Muhammed, 632 yılında vefatına kadar devlet başkanlığını yürütmüştür. Bu tarihten sonra devlet başkanı olan Hz. Ebubekir 634 yılına kadar sürdürdüğü görevini vefatının ardından Hz. Ömer’e devretmiştir. 644 yılında öldürülmesine kadar geçen sürede devletin sınırlarını Arap Yarımadası’nın dışına taşıyarak Suriye, Filistin, Mısır, Irak, İran, Azerbaycan toprakları İslam Devleti sınırları içerisine alınmıştır. Hz. Osman döneminde ise (644-656) Kıbrıs ve Horasan toprakları fethedilmiştir (Can ve Gün, 2012: 77). Üçüncü halifenin öldürülmesinin ardından Hz. Ali devletin başına geçmiştir. Bu dönemde Hz. Osman’ın Şam Valisi Muaviye’nin başkaldırmasıyla Cemal ve Sıffin savaşları yaşanmıştır. Hz. Ali’nin 661 yılında öldürülmesinin ardından Dört Halife dönemi kapanmış ve merkezi Şam olmak üzere Emevi Devleti kurulmuştur. Ancak 693 yılına kadar İslam birliğinin sağlanamamış olması, İslam kültür ve mirası için bir risk oluşturmuştur. Bu tarihten sonra Halife Abdülmelik’in çabalarıyla yeniden imar faaliyetleri başlatılır.

Abbasiler VIII. Yüzyılın ortalarında Emevilerin hâkimiyetine son vererek Hilafetin merkezi oldular. Halife Mansur döneminde Bağdat şehrini inşa ederek

devletin başkenti yaptılar (Can ve Gün, 2012: 103). Bağdat şehri, İslam anlayışına göre kurulan ilk şehirlerden birisi oldu. Yarım asır kadar Abbasi Devleti'nin başkentliğini yapan Samarra'nın yanı sıra günümüzde Irak sınırları içerisinde yer alan Basra, Kufe, Kerkük, Musul gibi şehirler, İslam kültür ve sanatının birer müzesi haline geldi. İlk İslam Devletlerinin vesayetçileri olan Suriye ve Irak'ta, üzerinde tankların dolaştığı, müzelerin bombalandığı bu şehirlerde yağmalanan eserler ise İslam sanat ve kültürünün eşi benzeri olmayan ve yerine konulamayacak hafızası konumundadır. Bu açıdan bakıldığında savaşın gölgesinde yaşananlar petrol, maden gibi mal değeri olan kapital kaynakların paylaşımı gibi gözükürse de aslında kültür emperyalizmidir. Yaşanan maddi kayıpların her zaman telafisi mümkün olmakla birlikte, milletlerin hafızası anlamına gelen sanat, kültür ve bilgi yağmalarının yerinin doldurulmasının mümkün olmadığı, Asya'da, Afrika'da aynı akıbete uğratılan devletlerin durumuyla sabittir.

Batı dünyasının gelişmesinde iki önemli aşamayı atlamamak gerekir. Bunlardan birincisi Rönesans'ı da hazırlayan Haçlı Seferleri döneminde Doğu'dan bilgi akışıdır. İkincisi ise Sanayii ve Aydınlanma dönemlerinde Doğuya olan ilgi ve artan fırsatlar neticesinde yağmalanan kitaplar ve tarihi eserlerdir. Avrupa Kıtasındaki devletlerin hayranlık ve ilgileri neticesinde Doğu'dan götürdükleri eserler sadece maddi varlıkları/değerleriyle ölçülmemiştir. Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin kuruldukları coğrafya itibari ile Roma, Bizans ve hatta Grek kültürlerinin varisi olmaları neticesinde korunan eserlerin Batıya ulaşması, Batı'nın kendi kimlik ve hafızalarına kavuşması gibi hayati bir öneme haizdirler. Bu tarihten sonra Batı'nın pagan kültürlerle daha fazla bağ kurması, kiliseye karşı aydınlanmacıların kazandıkları zaferi pekiştirmiştir. Bir diğer yönüyle de İslam âlimlerinin eserlerinin tahlili, ileri sanat nesnelere ve teknolojik çizimlerin incelenmesi neticesinde Batı dünyası eşsiz bir bilgi kaynağına ulaşmıştır. Bugün Batıyı batı yapan temel unsurların bu kaynaklar olduğu düşünülürse, Suriye, Irak ve hatta diğer İslam kültürlerinden götürülen eserlerin, yakılan kütüphanelerin, kaybolan yazmaların ifade ettiği anlam daha iyi anlaşılabilir.

Buradan yola çıkılarak batının eser toplama girişimlerini sıradan ve kişisel bir sahiplenme isteğiyle açıklamaya çalışmak yağmalanan ülkeler açısından talihsizlik olur ve gerçeklerle bağdaşmaz. O halde yağmalama girişimlerinin gerekçelerini kategorize etmek gerekirse;

Tarihsel/Siyasal hedefler: Güç ve zenginlik göstergesi, Siyasal anlamda güç sağlama, Tarih öncesi dönemlere ait eşsiz eserlerin sahibi ve yöneticisi olma, Roma İmparatorluğu topraklarındaki medeniyetlerin varisi olma, İslam Medeniyetine ait eserleri ele geçirme, Diğer medeniyetlere ait eserlerin sahibi olma.

Kültürel-stratejik hedefler: Kendi kültürünü zenginleştirme, Diğer kültürleri yok etme ya da yönetme, Milletlerin bellekleri olan eserleri alarak kendilerine bağımlı kılma isteği, Bellekleri alınmış (hafıza kaybına uğramış) toplumların yönetilebilmelerini kolaylaştırmak.

Ekonomik hedefler: Müzelere ve koleksiyonlara eser kazandırma girişimi, Müze, koleksiyon, galeri gibi sanat yapılarını güçlendirme, kârını arttırma, Yazılı basına kaynak temin ederek zenginleştirme ve kâr elde etme, Sosyal alanlara (edebiyat, felsefe, sosyoloji, kültür, sanat...) öncülük etme ve kâra dönüştürme, Medyayı yönetme ve gelirlerini arttırma, Sürekli bir gelir kaynağı (belgesel, araştırma, inceleme...) elde etme.

Günümüz düşüncesiyle belirtmek gerekirse, Batı'nın yok edilmesine neden olduğu veya müzelerine, koleksiyonlarına götürdüğü eserlerin sebep olacağı bilgi birikimleri bir yana; yağmalanan İslam coğrafyasındaki milletlerin yeniden tarihi, kültürel, sanatsal ve bilimsel hafızalarını kazanmaları mümkün olacak gibi görünmemektedir. Emperyalizmin en önemli kanadını oluşturan kültür emperyalizmi neticesinde yağmalanan kimlikler ve hafızalar, günümüzde Irak ve Suriye'nin düşünemez, üretemez hale gelmesine neden olacaktır. Bu ülkelerin durumu, hard diski çıkarılmış monitörün durumuyla eşdeğerdir; emperyalist devletler tarafından ne bağlanırsa onu gösterir hale gelecektir. Türkiye ise I. Dünya Savaşı ve sonrasında aynı baskılara ve yağmalara uğraması nedeniyle, eserlerin, kütüphanelerin yok edilmesinin vahametini herkesten daha iyi anlamakla birlikte, İslam coğrafyasının eşsiz birikimlerini koruma altına almak için her şeyin üstesinde çaba göstermelidir.

Kaynakça

- Ahızkalı, H. (2011, 12 Kasım). Irak'ın yağmalanan kütüphaneleri. *Dün-ya Bülteni*. Erişim adresi: <http://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/183094/irakin-yagmalanan-kutuphaneleri>
- Akın, N. (1992). Osman Hamdi Bey, Asâr-ı Atîka Nizamnamesi ve dönemin koruma anlayışı üzerine. *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Atagök, T. (1997). *Müzecilik*. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi *Cilt II* içinde. İstanbul: YEM yayın.
- Bardakçı, M. (2016, 4 Eylül). Cerablus kraliçesi Gertrude Bell. *Habertürk*. Erişim adresi: <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1291959-cerablus-kralicesi-gertrude-bell>
- Campbell, J. (1995). *Batı mitolojisi*. Kudret Emiroğlu (Çev.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Can, Y., Gün, R. (2012). *Türk İslam sanatları ve estetiği*. İstanbul: Kayıhan Yayıncılık.
- Cotterell, A., Storm, R. (2011). *Büyük Dünya mitoloji ansiklopedisi*. Emel Lakşe (Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları
- Darke, D. (2014, 11 Temmuz). Suriye'nin yok olan tarihi eserleri. *Bbc*. Erişim adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140710_suriye_tarihi_eserler
- Erbil, Ö. (2016, 24 Mayıs). Suriye'nin tarihi eserleri için kırmızı liste. *Aktüel*. Erişim adresi: <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/suriyenin-tarih-eserleri-icin-kirmizi-liste>
- Gombrich, E. H. (1992). *Sanatın öyküsü*. Bedrettin Cömert (Çev.). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kozanoğlu, M. T. (1994). *Yunan mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Meydan Larousse, (1997). "Arsenium Museum" maddesi, C. 10, s.370.
- Nağış, M. (Ed.). (2015). "Aktüel Arkeoloji", s. 47, (Eylül-Ekim 2015), İstanbul.
- Özer, M. (2015, 5 Mart). Irak'ta tarihi eserleri ve kütüphaneleri kim yok etti?. *Haksöz Haber*. Erişim adresi: <http://www.haksozhaber.net/irakta-tarihi-e>

serleri-ve-kutuphaneleri-kim-yok-etti-28880yy.htm

Pulhan, G. (2005). Körfez savaşları ve Irak'taki Assur eserleri. *Atlas Arkeo*, 4, 144-153.

Tulay, A. S. (2007). *Eski eser yağması*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Yılmaz, Y. (2015). Anadolu'nun gözyaşları-yurt dışına götürülmüş tarihi eserlerimiz. İstanbul: Yem Yayınları.

Zorlu, B. (2015, 14 Mart). Suriye'nin savaşta yok olan kültür mirası. *Bianet*. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/biamağ/toplum/163014-suriye-nin-savasta-yok-olan-kulturel-mirasi>